

В. В. Оніпко, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

РІВНЕВА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Оніпко В. В.

Рівнева професійно-педагогічна програма підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін профільної школи

З урахуванням вимог компетентісного підходу у статті розкриваються аспекти технології професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін. Розроблено, науково обґрунтовано рівневу професійно-педагогічну програму й визначено показники готовності вчителя до професійної діяльності у профільній школі.

Ключові слова: учитель природничих дисциплін, професійна підготовка, профільна школа, показники готовності вчителя до професійної діяльності, рівнева професійно-педагогічна програма.

Онипко В. В.

Уровневая профессионально-педагогическая программа подготовки будущего учителя естественных дисциплин профильной школы

С учетом требований компетентного подхода в статье раскрываются аспекты технологии профессиональной подготовки будущего учителя естественных дисциплин. Разработана, научно обоснована уровневая профессионально-педагогическую программу и определены показатели готовности учителя к профессиональной деятельности в профильной школе.

Ключевые слова: учитель естественных дисциплин, профессиональная подготовка, профильная школа, показатели готовности учителя к профессиональной деятельности, уровневая профессионально-педагогическая программа.

Постановка проблеми. Нова парадигма професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів розробляється на основі врахування ієрархії державних, професійних та оперативних цілей, сутність яких полягає в оновленні як вищої професійно-педагогічної освіти, так і цілісного навчально-

виховного процесу вищого навчального закладу шляхом удосконалення – тобто модернізації, модифікації, раціоналізації. Відбувається процес активізації загальносвітових інтеграційних процесів у різних галузях суспільного життя. Провідною стає полікультурна парадигма як духовно-інтелектуальна основа творчого (гуманітарного) мислення [4, с. 16-17]. Домінуючими проголошуються такі положення: відкритість суспільства, гуманістичні цінності, формування особистості як суб'єкта культури [4, с. 107-108]; світоглядні, полікультурні орієнтації на творчість у практиці навчально-виховного процесу [3, с. 56-65; 5, с. 28-33]. В основу нової поліфункціональної парадигми покладено загальні цілі світоглядного, методологічного та ціннісного характеру, які є підґрунтям реформування вищої педагогічної освіти, а саме: фундаменталізація, гуманітаризація, гуманізація, інформатизація, інноватизація.

Нині спостерігаємо перехід від традиційної до концептуальної педагогіки. Ознайомлення з новими педагогічними концепціями сприяє пробудженню концептуального педагогічного мислення майбутніх учителів. Воно відрізняється від раціонально-прагматичного тим, що спрямоване на глибинне розуміння смислу закладених у них ідей, проникнення у сутність пропонованих принципів реалізації наукових задумів. Розробка перспективних професійно-педагогічних програм і технологій підготовки вчителя має базуватися на всебічному та ґрунтовному аналізі сучасних тенденцій у міжнародному освітньому просторі, закономірностей розвитку суспільного життя, адже сучасне суспільство характеризується поширенням глобалізаційних процесів, особливостями переходу до постіндустріального інформаційного суспільства, розвитком інтеграційних тенденцій. Вирішальним чинником економічного і культурного розвитку країни є якісна робота ВНЗ у напрямі виробництва нових знань та технологій, збереження і відтворення культурної традиції, готовності вчителя до професійної діяльності у профільній школі, адаптованості фахівця до швидких змін у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковому розв'язанню проблеми вдосконалення професійної підготовки вчителя сприяли дослідження тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти в Україні та за рубежом (Н. Абашкіна, О. Абдулліна, В. Андрущенко, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кремень, Н. Кузьміна, Д. Ніколенко, Н. Ничкало, Л. Пуховська), тенденцій розвитку системи університетської освіти (А. Алексюк, В. Сагарда, О. Глузман, Л. Коваль, О. Мещанінов), організації навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах (А. Вербицький, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Козаков, М. Шкіль), концепції педагогічної майстерності (Є. Барбіна, І. Кривонос, В. Сластьонін) та теорії педагогічної взаємодії (І. Бех, О. Бодальов, А. Бойко, А. Добрович, В. Казанська, В. Кан-Калик, О. Леонт'єв). Формування готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності вивчають І. Гавриш, Л. Григоренко, О. Гура, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, А. Ліненко, С. Максименко, Р. Нізамов, О. Пелех, Г. Троцко, Ю. Шаповал, В. Щедриков та ін. Водночас підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до роботи в умовах профільного навчання системно не досліджувалася.

Мета написання статті. Аналіз теоретико-методологічних засад професійної освіти свідчить про те, що потребують окремого дослідження концептуальні програми професійно-педагогічної діяльності і технології підготовки сучасного вчителя. Представлена стаття має на меті обґрунтувати теоретичні засади і технологічні аспекти рівневої професійно-педагогічної програми для забезпечення ефективної професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін профільної школи.

Виклад основного матеріалу. Якість вищої педагогічної освіти нами розглядається як соціальна категорія, яка визначає стан і результативність процесу освіти в суспільстві, відповідає потребам формування компетенцій майбутнього вчителя. Під якістю освіти ми розуміємо рівень задоволеності особистісних і соціальних потреб суб'єктів освітнього процесу. В основі концепції оцінки якості підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін мають бути такі принципи: гуманітаризація і гуманізація; науковість і

фундаменталізація теоретичних і практичних знань; культурологічний підхід; інтеграція; системність і безперервність; етапність навчання. Методологічною основою розвитку системоутворювальних компетенцій є теорія цілісного процесу психологічної, педагогічної, загальнокультурної, спеціальної, технолого-методичної підготовки, спрямованої на підвищення мотивації до педагогічної діяльності та самовдосконалення особистості майбутнього фахівця [1], а також принципи, засоби і форми, які адекватно відображають об'єктивні закономірності освітнього процесу в педвузі. Ознакою якості вищої педагогічної освіти є ступінь готовності студента до майбутньої педагогічної діяльності.

Готовність виникає в наслідок інтеграції знань, умінь і навичок особистості у процесі фахового навчання та перетворення їх у компетентнісні якості досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у ней, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним. У педагогічному аспекті найбільший інтерес становить саме тривалий стан готовності до діяльності. Насамперед це визначається такими характеристиками: готовність ґрунтується на досвіді, легко актуалізується; є стійкою, не потребує постійного оновлення форм у зв'язку з непередбаченою педагогічною ситуацією; є динамічною, піддається розвитку і може досягати більш високих рівнів за певних педагогічних умов. Будучи стійким утворенням, готовність дає можливість досягати стабільних результатів у педагогічній діяльності. Основні інваріантні та іманентні складові готовності – єдність особистісного та процесуального компонентів. Тобто з одного боку, готовність є особистісною (емоційно-інтелектуальна, волева, мотиваційна, що включає інтерес, ставлення до діяльності, почуття відповідальності, упевненість в успіхові, потребу виконання поставлених завдань на високому професійному рівні, керування своїми почуттями, мобілізацію сил, подолання непевності тощо); з іншого – операціонально-технічною, що включає інструментарій педагога (професійні знання, уміння, навички і засоби педагогічного впливу).

Усі названі компетентнісні ознаки готовності до педагогічної діяльності можна конкретизувати в такий спосіб: педагогічна самосвідомість; емоційно-позитивне ставлення до суб'єкта (учня), об'єкта (педагогічного процесу) і засобу діяльності (виховання та навчання); знання про структуру особистості учня, її вікові зміни, цілі й засоби педагогічного впливу в процесі її формування і розвитку; педагогічні вміння щодо організації і здійснення навчального та виховного впливу на особистість, що формується; прагнення спілкуватися з дітьми, передаючи їм свій досвід і знання відповідно до змісту і способів досягнення соціально значущих цілей.

Докладну структуру професійної готовності пропонує Н. Клушина [2], яка виділяє такі критерії:

- мотиваційно-ціннісний – осмислення цінності професії та професійного самовдосконалення; постійна самооцінки щодо вимог професії;
- інтелектуально-пізнавальний – усвідомлення і особистісне засвоєння знань з теорії, технології професійної діяльності, знань професійно-етичного характеру, знань основних форм і методів здійснення професійної діяльності тощо;
- діяльнісно-практичний – спостережувані зовні поведінкові й діяльнісні вміння і навички: комунікативні, організаторські, конструктивні, гностичні;
- емоційно-вольовий – позитивний емоційний настрій, здатність презентувати особистісні диспозиції, виявляти креативність і гнучкість у професійних відносинах, мобілізацію при подоланні проблем професійних відносин.

Нами виділено п'ять рівнів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі. Для вимірювання загального рівня готовності майбутніх учителів розроблено комплекс критеріїв, а показники і рівні розвитку компетентності майбутніх учителів відображено в табл.1.

Рівні і показники розвитку готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до компетентної професійної діяльності у профільній школі

Рівні розвитку	Показники розвитку	Сутність діяльності
I рівень (орієнтувальний)	прагнення до співпраці; прагнення до оволодіння системою професійних компетенцій	ступінь спрямованості педагогічної діяльності студента на розуміння сутності особистісно орієнтованого навчання та мотивація до оволодіння профільно-орієнтованою компетентністю
II рівень (ситуативно-репродуктивний)	оволодіння системою роботи з інформацією; здатність до встановлення суб'єктивних внутрішньогрупових і міжгрупових відносин; оволодіння способами, прийомами, знаннями, вміннями застосовувати їх у відповідних репродуктивних ситуаціях	ступінь оволодіння професійними компетенціями у репродуктивних (типових) ситуаціях.
III рівень (стабільно-репродуктивний)	оволодіння вміннями, методиками як основа окремих професійних компетенцій у вирішенні типових завдань навчально-виховного процесу профільної школи	використання основних способів, методів і прийомів майбутньої професійної діяльності: а) в умовах регулювання; б) в стандартних типових ситуаціях.
IV рівень (репродуктивно-творчий)	оволодіння вміннями, способами, окремими професійними компетенціями у вирішенні типових завдань та у вирішенні окремих педагогічних завдань у нестандартних, нових ситуаціях	оптимальне володіння основними способами, методами і прийомами майбутньої професійної діяльності: а) в умовах саморегуляції (на семінарських заняттях, на педагогічній практиці, при виконанні контрольних і самостійних робіт); б) в нестандартних, нових ситуаціях

V рівень (творчий)	оволодіння системою фундаментальних знань про проектування освітніх систем, їх цільового компонента і технологій реалізації; здатність до усвідомленої реалізації освітніх та професійних можливостей у практичній діяльності; здатність до зміни стратегії педагогічної взаємодії при зміні ситуації; розуміння принципів можливостей сучасних наук про природу, що є інструментом професійної діяльності	ступінь ефективності в застосуванні професійних компетенцій у вирішенні творчих ідей
------------------------------	---	--

Відповідно обраних критеріїв, рівнів і показників розробляємо індивідуалізовану професійно-педагогічну програму (табл. 2).

Таким чином, визначення критеріїв і рівнів готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі, розроблення відповідної професійно-педагогічної програми формування такої готовності та технологічних механізмів її реалізації у педагогічному виші сприятиме забезпеченню сучасного ЗНЗ висококваліфікованими компетентними педагогічними кадрами, залученню принципово нових особистісних ресурсів і освітніх технологій до процесу підготовки майбутніх учителів.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок із напрямку.

Отже, відповідно обраних критеріїв, рівнів і показників розробляється професійно-педагогічна програма підготовки вчителя. Її важливість на сучасному етапі зумовлена модернізацією системи педагогічної освіти в Україні, інтеграцією в європейський освітній простір. Нові підходи до досліджуваної проблеми зумовлено також змінами, які відбуваються у загальноосвітніх

**Професійно-педагогічна програма формування готовності майбутніх
учителів природничих дисциплін до роботи у профільній школі**

№ п/п	Компетенції	Уміння
1	проектувально-конструктивна	Уміння актуалізувати мету і планувати свою роботу з керівництва навчальною та позакласною діяльністю учнів, налагоджувати міжпредметні зв'язки.
2		Уміння формулювати актуальну педагогічну мету.
3		Уміння теоретично обґрунтовано обирати методи, прийоми, засоби, форми навчально-виховної роботи з профілю.
4		Уміння відбирати, аналізувати, синтезувати навчально-виховний матеріал відповідно до цілей навчання і виховання, з урахуванням рівня навченості, вихованості і розвитку учнів.
5		Уміння творчо і обґрунтовано будувати організаційно-педагогічну структуру уроку.
6		Уміння визначати завдання для окремих учнів і колективу, міняти їх логіку відповідно до поставленої мети.
7	організаційно-мобілізуєча	Уміння керувати поведінкою й активністю учнів.
8		Уміння швидко приймати рішення.
9		Уміння організувати себе і учнів у різних видах колективної та індивідуальної діяльності.
10		Уміння формувати в учнів мотиви діяльності, стимулювати її різні види.
11	інформаційна	Уміння передавати інформацію учням.
12		Уміння доводити, обґрунтовувати, переконувати, вести дискусію.
13		Уміння використовувати доцільні засоби, форми організації навчальної роботи.
14		Уміння використовувати різні джерела знань.
15	комунікативно-рефлексивна	Уміння встановлювати педагогічно доцільні взаємовідносини з окремими учнями, малими групами і колективами, з батьками, вчителями.
16		Уміння самокритично оцінювати свою діяльність і поведінку, завойовувати авторитет.
17		Уміння знаходити контакт, спільну мову і правильний тон з різними людьми в різних ситуаціях.
18		Уміння здійснювати поточне інструктування, оперативний контроль за роботою учнів.
19		Уміння оперативно надавати педагогічну допомогу

		учням. Уміння ускладнювати вимоги з урахуванням тенденцій розвитку.
20	культурологічна	Уміння здійснювати вікової та індивідуальний підхід.
21		Уміння забезпечувати ціннісну спрямованість навчально-виховного процесу на основі розвитку особистості, використовуючи зміст навчальної, виховної роботи, суспільно-корисної, продуктивної праці.
22		Уміння формувати систему світоглядних поглядів і переконань учнів (філософських, політичних, економічних, правових, моральних, трудових, естетичних, екологічних).
23		Уміння формувати систему переконань у єдності з поведінкою, використовуючи можливості навчальних і позанавчальних занять.
24		Уміння застосовувати у навчально-виховному процесі елементи народної педагогіки: обряди, звичаї, традиції і свята; ігри, усна народна творчість.
25		діагностична
26	Уміння використовувати методи вивчення учнів.	
27	Уміння аналізувати ситуації, психічні процеси та явища.	
28	Уміння аналізувати природу досягнень і недоліків.	
29	Уміння визначати умови застосування технології навчання та виховання.	
30	соціально-прогностична	Уміння виявляти можливі труднощі і помилки учнів.
31		Уміння прогнозувати результати навчання і виховання.
32		Уміння передбачати характер відповідних реакцій учнів на педагогічний вплив.
33		Уміння визначати найближчу, середню і далеку перспективу розвитку особистості і колективу.

навчальних закладах, а саме масовим уведенням профілізації навчання. Професійно-педагогічна програма формування готовності майбутніх учителів природничих дисциплін до роботи у профільній школі, що вміщує проектувально-конструктивну, організаційно-мобілізуючу, інформаційну, комунікативно-рефлексивну, культурологічну, діагностичну, соціально-прогностичну компетенції студентів до роботи у профільній школі, є індивідуалізованою та відображає результати кожного студента у процесі фахової підготовки. Перспективу дослідження становить розробка моделі професійної підготовки фахівця, здатного викладати цикл споріднених

дисциплін, обізнаного з інноваційними педагогічними технологіями, методиками активного навчання тощо. Це суттєво вплине на регіональну специфіку модернізації педагогічної освіти та системи підвищення кваліфікації майбутнього вчителя природничих дисциплін.

Література

1. **Исаев И. Ф.** Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В. А. Слостенина / И. Ф. Исаев, Е. М. Шиянов // Известия Российской академии образования. – 2000. – № 3. – С. 45–58.

2. **Клушина Н. П.** Методическое обеспечение профессиональной подготовки специалистов социальной работы / Н. П. Клушина. – Ставрополь, 2001. – 195 с.

3. **Культура і спільнота у становленні педагога** / За ред. К.М. Кларка, Т.С. Кошманової. – Львів: Видавничий Центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. – 408 с.

4. **Черепанова С. О.** Сучасна філософія освіти і парадигма діалогу культур // Міжнародний семінар з гуманістичної психології та педагогіки / Рівне, 15-17 черв. 1998 р. // Тези доповідей та повідомлень. – Київ; Рівне, 1998. – С. 107–108.

5. **Черепанова С. О.** Філософія освіти: буття людини в універсумі культури // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Філософія освіти: Зб. наук. праць. – Львів: Світ, 1999. – Вип. 4. – С. 28-33.

Onipko V. V.

Tier vocational educational training program for future teachers of natural sciences school profile

Subject to the requirements kompetentisnoho approach in the article the technology aspects of the training of future teachers of natural sciences. Developed, scientifically justified tiered professional educational program and determined the preparedness teachers to the profession in profile school.

Key words: teacher of natural sciences, vocational training, school profile, teacher performance readiness for professional activity, level of professional and pedagogical program.

Відомості про автора

Онiнко Валентина Володимирiвна – кандидат сiльськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри ботанiки Полтавського національного педагогiчного унiверситету iменi В.Г. Короленка.